

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ: สังคมไทยจะก้าวไปข้างหน้าอย่างไร

โดย: นายศุภกร ชินวรรโณ
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัย การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นประเด็นที่ท้าทายสังคมโดยเป็นที่เข้าใจกันว่าการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจะส่งผลกระทบต่อการค้าเดินชีวิต รวมทั้งการพัฒนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะตกอยู่ใต้ความเสี่ยงจากสภาพอากาศแปรปรวนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จึงควรที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการเพื่อให้สังคมได้ปรับตัวเพื่อให้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงน้อยที่สุดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (สำหรับผู้ที่สนใจอาจค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากรายงานหลายชิ้น ได้แก่ The Economics of Climate Change in Southeast Asia: A regional review. Asian Development Bank, 2009 / Climate Risks and Adaptation in Asian Coastal Megacities. World bank, Asian Development Bank and Japan International Cooperation Agency, 2010 / รายงานการสังเคราะห์และประมวลสถานการณ์ความรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของไทย ครั้งที่ 1 โดยศูนย์ประสานงานและพัฒนางานวิจัยด้านโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, บัณฑิตวิทยาลัยร่วมด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2554 เป็นต้น) ประเทศไทยมียุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2551-2555 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2551 ตามมาด้วยการยกร่างแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศแห่งชาติ พ.ศ. 2553-2562 โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ก็ได้กล่าวถึงประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศไว้บ้าง นอกจากนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ หลายหน่วยงานก็พยายามผลักดันให้เกิดการดำเนินการด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ แต่ดูเหมือนว่าจนถึงวันนี้สังคมไทยก็ยังก้าวไปไม่ถึงไหน การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศยังเป็นเรื่องที่พูดกันในวงแคบๆ ในกลุ่มนักวิชาการเล็กๆ หรือในหน่วยงานของรัฐไม่กี่หน่วยงาน และองค์กรพัฒนาเอกชนไม่กี่แห่ง เท่านั้นเอง

ผมคิดว่าส่วนหนึ่งของปัญหาต่อประเด็นนี้ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คือ การขับเคลื่อนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการร่วมกันทั้งสังคมมากกว่าที่จะเป็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เรื่องใหญ่คือ สังคมไทยยังขาดความเข้าใจหรือเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศไม่ตรงกัน การกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่พูดกันในวงสังคมก็มักเป็นการพูดกันกว้างๆ ซึ่งเรามักจะได้ยินคำว่า โลกร้อนขึ้น 2 องศา หรือ 3-4-5 องศา ซึ่งเป็นการพูดกันลอยๆ ในเชิงรูปธรรม (abstract) โดยไม่ได้ชี้เฉพาะเจาะจงลงไป ทำให้สังคมแต่ละภาคส่วนหรือประชาชนในแต่ละพื้นที่ไม่สามารถเชื่อมโยงประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเข้ากับบริบทของภาคส่วนหรือชีวิตของตนเองได้ การที่เราพูดถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในลักษณะที่เป็นรูปธรรม คิดว่าเป็น “มหันตภัย” ในอนาคต โดยพูดกันในภาพกว้างๆ หรือพูดกันในเชิงความรู้สึกมากกว่าจะอิงข้อมูลก็ผ่านกรวิเคราะห์ (อาจจะเพราะไม่ค่อยจะมีข้อมูล หรือข้อมูลที่พอจะมีอยู่บ้างก็ขาดการเผยแพร่ที่เหมาะสม) ดังนั้น พอจะคิดหาทางรับมือหรือปรับตัว ก็มองไม่เห็นว่ใจพทย์นั้นคืออะไร

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศคืออะไร? จากการทำงานด้านนี้มานานพอสมควร ผมพบว่าแม้ในกลุ่มแวดวงผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศทั้งในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังมีข้อสงสัย โดยเฉพาะในประเด็น “ภูมิอากาศ (climate)” และ “สภาพอากาศ (weather)” และความสับสนนี้ยังสืบเนื่องไปถึงเรื่องของ ความแปรปรวนหรือความผันผวน (variability) (สภาพอากาศในแต่ละปีย่อมมีความแตกต่างกันได้บ้างเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว) และการเปลี่ยนแปลง (change) ความสับสนเหล่านี้ทำให้การหารือในประเด็นด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในหลายเวทีและหลายโอกาสเกิดการ “พูดคนละเรื่องเดียวกัน” (คือ พูดกันคนละเรื่อง แต่เน้นว่าพูดเรื่องเดียวกัน) หลายเรื่องที่ยกขึ้นมาหารือกันก็ไม่ได้เข้าประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ซึ่งการที่เข้าใจไม่ตรงกันนี้ ทำให้การผลักดันให้เกิดแรงขับเคลื่อนในสังคมต่อประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเป็นไปได้ยาก

ภูมิอากาศ คือ สภาวะโดยทั่วไปของลมฟ้าอากาศบนพื้นที่ใด ๆ ในช่วงเวลานาน ๆ ซึ่งพิจารณาจากการตรวจอากาศซ้ำ ๆ กันหลายครั้งเป็นระยะเวลาประมาณ 30 - 35 ปี (คำจำกัดความโดย กรมอุตุนิยมวิทยา) ทั้งนี้สภาพอากาศในแต่ละปีนั้นไม่ได้เหมือนกันทุกปีๆ แต่เมื่อพิจารณาในช่วงเวลาที่นานพอสมควร เราก็สามารถกำหนดลักษณะแบบแผนขึ้นได้ และเมื่อพูดถึง “การเปลี่ยนแปลง” ก็ต้องเป็นการเปรียบเทียบ “ภูมิอากาศ” ของ 2 ช่วงเวลา ซึ่งมักจะต้องเปรียบเทียบปัจจุบัน (อดีต - ปัจจุบัน) กับอนาคต ซึ่งเราสามารถทำความเข้าใจต่อภูมิอากาศในอนาคตได้โดยพิจารณาถึงภาพฉายอนาคตที่เป็นผลจาก

การคาดการณ์โดยแบบจำลองคณิตศาสตร์ภายใต้สมมุติฐานหลายๆ อย่าง โดยเฉพาะปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศที่เพิ่มสูงขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เราต้องตระหนักด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเกิดขึ้นในหลายแง่มุม การพูดถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโดยพูดถึงอุณหภูมิเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้น 2-3-4-5 องศาตั้งที่มักจะพูดกันเสมอๆ อาจไม่ได้บอกอะไรมากนัก หากแต่ที่เราต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ทั้งพื้นที่และช่วงเวลา (space and time) ทั้งในแง่ขนาดของการเปลี่ยนแปลงและความถี่ของเหตุการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะภาวะสภาพอากาศรุนแรงหรือภัยพิบัติ (magnitude and frequency)

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในประเทศไทยนั้น การศึกษาที่ได้ดำเนินการมาบ้างชี้แนวโน้มซึ่งอาจกล่าวโดยรวมๆ ได้ว่า อุณหภูมิเฉลี่ยจะสูงขึ้นเล็กน้อยทั้งกลางวันและกลางคืน แต่วันที่ร้อนที่สุดในรอบปีจะร้อนขึ้นมาก และที่สำคัญคือระยะเวลาที่มีอากาศร้อนในรอบปีจะยาวนานขึ้นอย่างสังเกตเห็นได้ชัด โดยฤดูหนาวจะหดสั้นลง พื้นที่ที่มีอากาศร้อนจัดจะแพร่ขยายขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะร้อนแต่ก็จัดว่าไม่แล้ง โดยปริมาณน้ำฝนรายปีเพิ่มสูงขึ้น ฤดูฝนลงระยะเวลาประมาณเดิม แต่อาจมีการขยับเลื่อนของฤดูกาล (ลักษณะนี้อาจทำให้หน้าน้ำจะมีน้ำมากโดยหน้าแล้งอาจจะแล้งจัด เพราะหน้าร้อนร้อนมากและร้อนนาน) ความผันผวนระหว่างฤดูและระหว่างปีเพิ่มสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงระดับน้ำทะเลคงไม่ถึงขนาดน้ำท่วมฟ้าปลาकिनดาวจนต้องรีบไปซื้อที่อยู่บนภูเขา การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดจากการขยายตัวของมวลน้ำในมหาสมุทรประกอบกับความแรงของลมมรสุมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้การเปลี่ยนแปลงระดับน้ำทะเลในบางฤดูกาลอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้หลายสิบเซนติเมตร ส่งผลให้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งจะรุนแรงมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ละเอียด โดยที่ยังคงมีความผันผวนระหว่างปีต่อปี ทั้งนี้คาดว่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในช่วง 30-50 ปีข้างหน้าเป็นต้นไป (ท่านที่สนใจสามารถค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ <http://cc.start.or.th> และ <http://www.start.or.th> และ <http://climatechange.jgsee.org>)

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นความท้าทายต่อสังคมไทยที่เราจะต้องให้ความสนใจร่วมกันอย่างจริงจัง เพื่อตอบโจทยระยะสั้นต่อความผันผวนของสภาพอากาศและระยะยาวต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ภาคส่วนต่างๆ และชุมชนต่างๆ จะต้องคิดถึงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม เช่น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การวางผังเมืองควรจะต้องคำนึงถึงอะไรบ้างถ้าหากน้ำท่วมหลากที่รุนแรงอย่างที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างประสบเมื่อปีที่แล้วจะเกิดบ่อยขึ้น หรือ การท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติที่เหมาะสม เมื่อสภาพอากาศที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนไปจะอย่างไร การเกษตรซึ่งระบบเกษตรส่วนใหญ่ยังพึ่งน้ำฝนเป็นหลักควรจะต้องเตรียมการอย่างไร ภูมิภาคต่างๆ ที่มีในสังคมและกลยุทธ์ต่างๆ ที่ประชาชนใช้จัดการกับความเสียหายจากสภาพอากาศยังคงใช้ได้หรือไม่ในอนาคต ฯลฯ การแสวงหาคำตอบที่เหมาะสมเพื่อตั้งโจทย์ให้คิดถึงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนี้เป็นเรื่องที่ต้องใช้กำลังคนจากหลายศาสตร์สาขา และทรัพยากรสนับสนุนที่ต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ดี ในขณะนี้ประเทศไทยเรามีคนที่สนใจทำงานเรื่องนี้พอสมควร

การพิจารณารับมือภัยพิบัติหรือสภาพอากาศแปรปรวนปีต่อปี หรือแม้แต่มองไปข้างหน้า 3 ปี 5 ปี คงจะไม่เพียงพอที่จะตอบโจทย์ที่ท้าทายของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เราต้องก้าวไปให้ไกลกว่านั้นแล้ว โดยต้องคิดในเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาวให้มากขึ้น สังคมไทยต้องก้าวไปข้างหน้าด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้ (insight) ถึงความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ทั้งนี้จะต้องมีกลไกในการสื่อสารให้สังคมเกิดความเข้าใจที่เหมาะสมและเกิดความตระหนักถึงประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริบทของตนเอง และการวางแผนนโยบายต่างๆ ในทุกระดับต้องมีการปรับกระบวนทัศน์ให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดการดำเนินการด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศขึ้นอย่างจริงจัง ซึ่งในโอกาสหน้าจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้ต่อไป